

РОЗДІЛ 7. СУЧАСНІ НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ ТА ГАЛУЗЕВІ ПРАКТИКИ У ЗМІСТІ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

УДК 377.091.33:502/504

Тетяна Герлянд,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії технологій професійного навчання,
Інститут професійної освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-7991-0431>,
e-mail: alfina_g@ukr.net

Андрій Каленський,

доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
лабораторії технологій професійного навчання,
Інститут професійної освіти НАПН України,
<http://orcid.org/0000-0001-9034-5042>,
e-mail: kaa_1959@ukr.net

ФОРМИ І МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКООРІЄНТОВАНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Анотація. Проаналізовано основні форми і методи реалізації екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників.

Ключові слова: професійна освіта, екоорієнтовані педагогічні технології, навчання, майбутні кваліфіковані робітники, компетентність.

FORMS AND METHODS OF IMPLEMENTING ECO-ORIENTED PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES FOR PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE QUALIFIED WORKERS

Tetiana Gerliand,
Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Head of the Laboratory of Vocational Training Technologies,
Institute of Vocational Education of the NAES of Ukraine
Andrii Kalenskyi,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Leading Researcher of the Laboratory of Vocational Training
Technologies of the Institute of Vocational Education of NAES of Ukraine

Abstract. The main forms and methods of implementing eco-oriented pedagogical technologies in the professional training of future skilled workers are analyzed.

Key words: vocational education, eco-oriented pedagogical technologies, training, future skilled workers, competence.

Майбутні кваліфіковані робітники повинні володіти не лише базовими теоретичними вміннями та навичками з обраної професійної діяльності, а мати також високий рівень сформованості ключових компетентностей. Тому така підготовка здійснюється на основі застосування активних форм і методів навчання, що дозволить їм засвоювати матеріал на рівні власної пізнавальної діяльності.

Наші зусилля були спрямовані, перш за все, на пошук ефективних форм і методів реалізації екоорієнтованих педагогічних технологій для професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Для успішної організації цього процесу необхідно враховувати, що викладачі мають залучати їх до колективної співпраці, сприяти набуттю відповідних знань, умінь, навичок успішного навчання. У науці дефініція «форма» трактується як вид, тип, структура, конструкція чого-небудь, що зумовлені певним змістовим наповненням (Предборська, 2006).

У Філософському енциклопедичному словнику (2002) «форма» визначається як внутрішня організація змісту, що відображає внутрішній зв'язок і спосіб організації, взаємодії елементів і процесів певних явищ між собою або з зовнішніми умовами. Стосовно освітнього процесу поняття «форма» визначається Ю. Сурміним (2002) як спеціальна побудова навчання, при цьому її характер зумовлений його змістом, методами, прийомами, засобами і видами діяльності тих, хто навчається.

Процес навчання зосереджено на внутрішній організації його змісту, яким виступає процес взаємодії, спілкування його суб'єктів у процесі роботи з певним навчальним матеріалом. Тобто, під «формою навчання» розуміють конструкцію певних інтервалів, циклів, які реалізуються у поєднанні з управлінською діяльністю викладача і керованою навчальною діяльністю тих, хто навчається, щодо засвоєння останніми змісту навчального матеріалу і його ефективним опануванням у комплексі. Також у педагогічній літературі існують різноманітні визначення терміну «форма» як конкретної категорії дидактики, яке вживається у контексті поняття «навчання», «організація навчання». Зокрема, дефініція «форма організації навчання» С. Гончаренко (2006) розглядає як спосіб побудови навчальної діяльності, який регулюється конкретним, визначеним наперед розпорядком; зовнішнє вираження узгодженої діяльності педагога та учнів, що здійснюється у визначеному порядку і певному режимі.

«Енциклопедія освіти» (2021) декларує, що «форма» виступає зовнішньою стороною організації цілісного навчального процесу, яка визначає характер взаємодії, взаємозв'язків та відносин його учасників.

Відповідно Сучасний тлумачний словник української мови (2009) потрактовує цей термін як вид, тип, структуру, конструкцію чого-небудь, зумовлених певним змістовим наповненням. Отже, щодо вживання вищезгаданого поняття стосовно процесу навчання, – це певний спосіб, характер взаємодії викладача та здобувачів освіти, здобувачів освіти між собою, з матеріалом навчання, який безпосередньо впливає на продуктивність, його методи і засоби, здатний до конкретних змін, варіювання, удосконалення педагогом. Викладені його потенційні можливості потребують ретельного наукового вивчення та аналізу, що зумовлює дослідження генези терміну «форми організації навчання», який трактується як зовнішня сторона здійснення навчального процесу, відображає спосіб організації діяльності здобувачів освіти та педагогів, здійснюється в певному порядку і режимі, залежить від характеру взаємодії суб'єктів навчального процесу, рівня їх самостійності й специфіки педагогічної діяльності.

Форми організації навчання класифікують за:

- місцем навчання: аудиторні (лекція, практичне, лабораторне, семінарське заняття тощо); позааудиторні (самостійна робота, виробнича практика тощо);
- способом взаємодії суб'єктів освітнього процесу (фронтальні, колективні, індивідуальні, індивідуально-групові, групові);

– кількістю здобувачів освіти, які приймають участь в навчальному процесі (індивідуальні, групові, індивідуально-групові, масові);

– дидактичною метою (теоретичного навчання, мета – оволодіння новими знаннями (лекція, факультатив, консультація тощо), комбінованого навчання, мета – узагальнення і систематизація знань, а також перевірка і корекція знань, умінь і навичок (семінар, самостійна робота, консультація, конкурси, навчальні екскурсії, лабораторні заняття тощо), практичного навчання, мета – формування, вдосконалення та комплексне застосування знань, умінь і навичок на практиці (практичні заняття, олімпіади, науково-дослідні роботи, виробничі та навчальні практики, конференції, тренінги)) (Ягупов, 2003).

У межах нашого дослідження значний інтерес викликають усі перераховані форми організації навчання у контексті здійснення реалізації екоорієнтованих педагогічних технологій для професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, оскільки вони є традиційними для закладів професійної (професійно-технічної) освіти, в яких здійснюється застосування цих технологій. Як бачимо, сутнісна природа форм навчання є суспільною. В її основі знаходяться різноманітні й багатовекторні види людського спілкування, що склалися історично. А спілкування між людьми, як відомо, здійснюється в чотирьох напрямках: опосередковане спілкування (через письмову мову); спілкування в парі; групове спілкування; спілкування в парах змінного складу. Застосування цих напрямів спілкування у освітньому процесі реалізують чотири форми навчання: індивідуальну, парну, групову і колективну. Вони є засадовими елементами будь-якого навчання, тому їх називають основними (тобто, базовими). У практиці навчання найчастіше використовували не чотири, а лише три форми навчання: групову, парну й індивідуальну.

Ці форми називають традиційними, їх активно реалізують. Лише колективна форма навчання набула популярності в останні роки. Наприклад, парна форма навчальної роботи, коли здобувачі освіти виконують певну частину роботи разом для досягнення будь-якої дидактичної мети уроку (засвоєння, закріплення, перевірка знань тощо). Робота в парах дає змогу здобувачам освіти час подумати, обмінятися ідеями з партнером і лише потім озвучувати власні думки. Вона сприяє розвитку в особистості навичок висловлюватися, спілкуватися, критично мислити, переконувати співрозмовника й вести дискусію.

Групова навчальна діяльність – форма організації навчання здобувачів освіти, об'єднаних загальною навчальною метою при опосередкованому керівництві викладачем, але у безпосередній співпраці зі здобувачами освіти, при цьому він керує роботою кожного опосередковано, через завдання, які він пропонує групі та які регулюють навчальну діяльність здобувачів освіти. Стосунки між ними та викладачем при цьому мають характер співпраці, коли він безпосередньо втручається у роботу груп, тому у разі, якщо у здобувачів освіти виникають запитання, вони безпосередньо звертаються по допомогу до викладача, тобто, відомо, що здобувачі освіти демонструють у цій діяльності ґрунтовні результати засвоєння знань, формування вмінь, навичок. Пояснюється це тим, що в цій роботі слабкіші у навчанні учні виконують на 20–30 % більше за обсягом будь-які вправи, ніж у фронтальній роботі.

Групова форма роботи сприяє також організації ритмічної діяльності кожного здобувача освіти у досягненні виховної функції процесу навчання, набуває безпосереднього формування колективізму, розвиток моральних, гуманних якостей особистості. Важливу роль у створенні цих якостей відіграють особливості організації цієї форми роботи: розподіл функцій і обов'язків між учасниками освітньої діяльності, обмін думками, вимогливість і допомога, взаємоконтроль і взаємооцінка. Така форма роботи виконує й організаційну функцію, яка полягає в тому, що здобувачі освіти вчаться розподіляти обов'язки, активно спілкуються один з одним, вирішують конфлікти, вивчають матеріал, обмірковуючи та обговорюючи незрозумілі для себе моменти.

Отже, групова навчальна діяльність – форма організації навчання в невеликих групах, об'єднаних загальною метою при опосередкованому керівництві викладачем і безпосередній його співпраці зі здобувачами освіти. Під час цього до уваги беруться їхні індивідуальні особливості, навчальні можливості для виконання поставленого завдання. Кількість здобувачів освіти для ефективного здійснення цієї діяльності у групах становить не більше 3-6 осіб. Спільна робота за ефективного керівництва викладачем, стимулюючи 54 пізнавальну діяльність здобувачів освіти, завжди демонструє кращий результат у порівнянні з виконанням цього завдання кожним самотійно. Робота в групі формує також колективну відповідальність та індивідуальну допомогу кожному. Вона найбільш доцільна у професійній підготовці під час проведення практичних робіт, для розв'язання конструктивно-технічних завдань.

Проте під час організації цієї роботи можуть виникати певні труднощі: сильніші у навчанні здобувачі освіти іноді гальмують ініціативу і самостійність слабкіших; окремі учні не можуть ефективно працювати без ретельної й постійної допомоги викладача; робота в групах іноді може порушуватися, тому потребує постійного контролю викладачем. Індивідуальна форма організації навчання передбачає спеціально дібрані, відповідно до рівня підготовки і навчальних можливостей здобувача освіти, завдань для самостійного розв'язання, спрямованих на роботу з підручником, відповідною навчальною і методичною літературою, джерелами інформації (довідники, словники, енциклопедії, хрестоматії, карти, твори, реферати, доповіді). Індивідуальну роботу також часто використовують у процесі програмованого навчання.

У чисельних наукових працях розрізняють не тільки індивідуальну, а й індивідуалізовану форми організації навчання. Перша характеризується тим, що здобувачі освіти виконують спільне завдання, не контактуючи з іншими, але в єдиному темпі. Індивідуалізована форма спрямована на самостійне виконання специфічних завдань з урахуванням індивідуального темпу навчально-пізнавальної діяльності кожного здобувача освіти. При цьому важливими функціями викладача є стимулювання пізнавальної діяльності останніх, постійний контроль за виконанням завдань, своєчасна допомога подолання труднощів у навчанні. Індивідуальну роботу можна організовувати на всіх етапах уроку: під час засвоєння нових знань, їх закріплення, формування вмінь і навичок, узагальнення і повторення навчального матеріалу, контролю знань. Та попри значні переваги індивідуальних форм роботи їхнім значним недоліком є обмеження спілкування між здобувачами освіти, відсутність взаємодопомоги у навчанні.

Основною ознакою цієї форми навчання є також те, що здобувач освіти самостійно отримує знання, готуючись до уроків, шукаючи та опрацьовуючи відповідну літературу, осмислюючи та запам'ятовуючи навчальний матеріал. Важливим аспектом такої форми навчання є чітка її організація, керівництво і контроль за роботою здобувачів освіти викладачами, зокрема, вони мають орієнтуватись на інтереси і схильності конкретних здобувачів освіти і здійснювати варіативність навчальних завдань. Тобто, безпосередньою передумовою і рушійною силою індивідуальної діяльності майбутніх кваліфікованих робітників у реалізації екоорієнтованих педагогічних технологій для професійної підготовки є здатність до самоосвітньої діяльності, яка реалізується у

вигляді індивідуальних властивостей особистості, які є суб'єктивними умовами успішного здійснення певного виду діяльності.

Список посилань

- Предборська, І. (2006) Філософські обриси сучасної освіти: монографія. Суми: ВТД «Університетська книга».
- Філософський енциклопедичний словник. (2002). Київ: Абрис.
- Сурмин, Ю. П. (2002). Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода. Киев: Центр инноваций и развития.
- Гончаренко, С. (2006). Про цілісність педагогічного процесу: методологічний аспект. Педагогіка і психологія професійної освіти, 6, 7–18.
- Кремень, В. Г. (Ред.). (2021). Енциклопедія освіти. 2-ге вид., доп. та пер. Київ: Юрінком Інтер
- Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів. (2009). Харків: Школа.
- Ягупов, В. В. (2003). Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Либідь.

УДК377-051:005.336.2

Ірина Мося',

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії науково-методичного супроводу підготовки фахівців у коледжах і технікумах Інституту професійної освіти НАПН України, <https://orcid.org/0000-0001-7641-3352>, e-mail: mosyaira@ukr.net

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ

Анотація. У статті аналізуються особливості екологізації освітнього процесу у коледжах, висвітлюється роль викладачів фахових дисциплін в екологічній підготовці фахових молодших бакалаврів. Наводиться методика екологізації змісту фахових дисциплін, характеризуються методи і форми розвитку екологічної компетентності педагогічних працівників. Робиться висновок про